

Research Paper

Factors affecting the security crisis in Iranian cities (Application of the theory of relative deprivation in the analysis of protests in November 2019)

Mohammad Reza Ghaedi ¹, Hossein Mozneb ², Mohammad Reza Amani ^{3*}

1. Associate Professor, Department of Political Science, Faculty of Law and Humanities, Shiraz Branch, Islamic Azad University, Shiraz, Iran.

2. PhD student, Department of International Relations, Kish International Branch, Islamic Azad University, Kish Island, Iran.

3. Master of Political Science, Kharazmi University, Tehran, Iran

Received: 2021/9/14

Accepted: 2021/10/9

PP: 166-182

Use your device to scan and read
the article online

Keywords:

Relative deprivation, security crisis, protest, insurgency, November 2019

Abstract

Following the increase in gasoline prices in November 2019, protests took place in Iranian cities. The protests, which began peacefully and eventually led to riots, turned into a security crisis for the regime that was widespread, intense, and widespread. This was despite the fact that during the two years before that (December 2017 and August 2018), protests with a more limited scope had taken place. Since a number of people, military and security forces were killed and wounded in this incident and significant damage was done to the country's infrastructure, especially in the urban community, in order to prevent such a recurrence, this study seeks to find the answer to this question. What are the factors that led to this security crisis in Iranian cities? To find the answer by descriptive-analytical method and by collecting related documents and filing, the relevant theory was examined and according to it, the related events from 2017-2018 were examined. In response, the hypothesis put forward by applying the theory of relative deprivation was that a decline in people's abilities would lead to protests, riots, and ultimately to a security crisis. The result is that during the two years of their lives in the years 2017-2019 in the conditions of international sanctions, slowing economic growth, rising food prices, rising dollar, coins and declining per capita income, their abilities became apparent and with the sudden onset of gasoline prices this feeling was created. The gap between expectations and capabilities widened, and the sense of relative deprivation created in the people led to protests that eventually turned into riots and security crises.

Citation: Ghaedi Mohammad Reza, Mozneb Hossein, Amani Mohammad Reza,(2021). Factors affecting the security crisis in Iranian cities (Application of the theory of relative deprivation in the analysis of protests in November 2019) Journal Research and Urban Planning, Vol 12, No 46, PP:166-182

DOI: 10.30495/jupm.2022.28974.3990

Corresponding author: Mohammad Reza Ghaedi

Address Associate Professor, Department of Political Science, Faculty of Law and Humanities, Islamic Azad University, Shiraz, Iran.

Tell: +989129578456

Email: ghaedi@iaushiraz.ac.ir

Extended Abstract

Introduction:

Today, increasing urbanization has created many different social and economic problems for developing countries, and paying attention to the security of citizens and ways to improve it has become one of the priorities of officials. It is said that when the general capacities of a system, such as technological capacity, cultural capacity, human resources, responsible structures, effective ideology, flexibility and responsiveness, are less than the capacity of destruction, vulnerability, weakness, the interference of external variables, the volume of potential crises, We are facing with a crisis. Crises can take many forms.

On Friday, November 15, 2019, the Ministry of Interior announced the news of fuel quotas and increase in gasoline prices, and after that, messages were published on social networks persuading people to take to the streets and turn off their cars in protest of this decision, On Friday gradually from sunset, protest rallies were held in some Iranian cities. Eventually, 25 provinces of the country were involved in riots, which were more intense in four cities of Ahvaz, Isfahan, Tehran and Shiraz. The question that some scholars faced was what dissatisfaction, hopes and hatreds motivate people to take the risk of joining protest movements or riots?

Methodology

In order to find the answer by descriptive-analytical method and by collecting related documents and filing, the related theory is examined and according to the related events from 2017-2019, in response to the hypothesis that was presented, according to the application of the theory of relative deprivation, a decrease in People potency lead to protests and eventually urban riots. According to Garr, the greater the distance between value expectations (expectations) and value capabilities (possibilities), the greater the sense of deprivation and relative injustice. According to him, this distance can be in three forms: 1. Descending Deprivation 2. Relative Deprivation Due to Ambition or Desire Deprivation 3. Increasing deprivation According to Gar, the relative income level can be used as an indicator for relative economic deprivation. Some types of relative

deprivation can also be deduced from collective statistics such as absolute levels of inflation, relative declines in economic productivity, and measures of inequality in land distribution or income. In this study, our model is the pattern of upward deprivation in such a way that if people's expectations rise (positive) and at the same time reduce people's abilities (negative), the result is a decrease in people's abilities, which leads to a sense of deprivation and discontent among the people, and in combination with economic or political shocks, results in protests or collective uprisings in some cities and has ultimately led to a security crisis in Iranian cities.

Results and discussion

With the coming to power of the Twelfth Government, the people of the country hoped to improve their economic situation, but in practice and over time, many changes took place in this field; and led to a decrease in the capabilities of the people. Some cases of this change were included international sanctions, reduced economic growth, increased inflation, reduced per capita income, increased rent and housing prices, increased rates of foreign currencies and the rise in gold rates.

The November 2018 protests should not be considered a revolution, but a "revolt" that is rooted in the collective response of the people to unfulfilled expectations of social change, which means a negative difference between legitimate expectations and reality; A geographical, regional, and neighborhood survey of the areas where the protests were most intense suggests that the suburbs were a breeding ground for protests. An increase in the rate of fuel carriers, more than any other group, can put economic pressure on this class. The workplace of most suburbanites is urban centers, and they use private cars or rentals to get to and from these urban centers on a daily basis. Unlike the central areas of large cities such as Tehran, Mashhad or Isfahan, many suburbs do not have much access to public transportation such as the metro and, as a result, use a private car to get to work; In this regard, it can be said that one of the causes of unsustainable urban development, especially in developing countries, is informal settlements, which have been formed due to

the inability of urban policies to solve housing problems and migration control.

Conclusion

The November 2019 incident is considered one of the most tragic incidents that followed the increase in gasoline prices. An incident that started with simple protests in a relatively calm atmosphere and led to an uprising within a few days, which turned into a security crisis. At first, some analysts saw the crisis as merely a public reaction to the increase in gasoline prices, while the real issue went beyond that, and the rise in gasoline prices only ignited a spark of protest that had already accumulated. According to the theory of relative deprivation, the gap between people's expectations and abilities leads to a sense of deprivation and dissatisfaction, which, if accompanied by economic or political upheaval, inevitably manifests itself in the form of protest or insurgency and turns into a security crisis. It becomes.

After reviewing the daily events, and related

economic and political data from 2017-2019, the results showed: During this period, people faced with some economic challenges that were resulted from international sanctions, slowing economic growth, increasing food prices, increasing dollar and gold rates and per capita income decline. With this step by step, reduced capabilities, and the beginning of the increase in the price of gasoline, there was a feeling that the gap between expectations and capabilities became too large, and the feeling (relative upward deprivation) created in the people led to protests, which Eventually it turned into a riot and a security crisis. After the incident, some polls showed that more than 75% of the population gave the right to the protesters (in terms of rallies and slogans); despite their opposition to insecurity and their orientation towards the enemy, the people believe that the voices of the protesters should be heard and negotiated.

عوامل مؤثر در بروز بحران امنیتی در شهرهای ایران (کاربست نظریه محرومیت نسبی در تحلیل اعتراضات آبان ۱۳۹۸)

محمد رضا قائدی^{۱*}، حسین مذب^۲، محمد رضا امانی^۳

- ۱- دانشیار گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم انسانی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران.
۲- دانشجوی دکتری گروه روابط بین الملل، واحد بین الملل کیش، دانشگاه آزاد اسلامی، جزیره کیش، ایران.
۳- کارشناس ارشد علوم سیاسی دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

چکیده

به دنبال افزایش قیمت بنزین در آبان ماه ۱۳۹۸، اعتراض‌هایی در سطح شهرهای ایران رخ داد. این اعتراض‌ها که به صورت مسالمت‌آمیز آغاز و در انتها به شورش انجامید، به بحرانی امنیتی برای حاکمیت تبدیل شد که با دامنه، شدت و گستردگی بسیاری همراه بود. این در حالی بود که طی دو سال قبل از آن (دی ۱۳۹۶ و مرداد ۱۳۹۷) اعتراض‌هایی با دامنه محدودتر انجام شده بود. در این حادثه تعدادی از مردم، نیروهای نظامی و امنیتی کشته و مجروح شدند و به زیرساخت‌های کشور علی‌الخصوص در سطح جامعه شهری آسیب‌ها و خسارت‌های درخور توجهی وارد شد؛ بنابراین به‌منظور جلوگیری از وقوع مجدد چنین مسئله‌ای، این پژوهش به دنبال یافتن پاسخ این سؤال است: چه عواملی منجر به بروز این بحران امنیتی در شهرهای ایران شده است؟ برای یافتن پاسخ با روش توصیفی - تحلیلی و با گردآوری اسناد و فیش‌برداری مرتبط، نظریه مرتبط بررسی شد و با توجه به آن وقایع مرتبط از سال ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸ تحلیل گردید. در پاسخ، فرضیه طرح شده با کاربرد نظریه محرومیت نسبی این است که کاهش توانایی‌های مردم منجر به بروز اعتراض، شورش و در نهایت تبدیل به یک بحران امنیتی می‌شود. نتیجه آنکه مردم طی دو سال زندگی خود در سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸ در وضعیت تحریم‌های بین‌المللی، کاهش رشد اقتصادی، افزایش نرخ خوراکی‌ها، افزایش نرخ دلار، سکه و کاهش درآمد سرانه، کاهش توانایی‌هایشان آشکار شد و با آغاز ناگهانی افزایش قیمت بنزین این حس ایجاد شد که فاصله میان انتظارات و توانایی‌ها بسیار زیاد شده است. احساس محرومیت نسبی ایجاد شده در مردم، منجر به اعتراض‌هایی شد که در نهایت به شورش و بحران امنیتی تبدیل گشت.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۶/۲۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۷/۱۷

شماره صفحات: ۱۸۲-۱۶۶

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید.

واژه‌های کلیدی:

محرومیت نسبی، بحران امنیتی، اعتراض، شورش، آبان ۱۳۹۸

استناد: قائدی محمد رضا، مذب حسین، امانی محمد رضا (۱۴۰۰): عوامل مؤثر در بروز بحران امنیتی در شهرهای ایران (کاربست نظریه محرومیت نسبی در تحلیل اعتراضات آبان ۱۳۹۸)، فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی شهری، سال ۱۲، شماره ۴۶، صص: ۱۸۲-۱۶۶

DOI: 10.30495/jupm.2022.28974.3990

نویسنده مسئول: محمد رضا قائدی

نشانی: دانشیار گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم انسانی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

تلفن: ۰۹۱۲۹۵۷۸۴۵۶

پست الکترونیکی: ghaedi@iaushiraz.ac.ir

مقدمه

امروزه شهرنشینی فزاینده، مشکلات متفاوت اجتماعی و اقتصادی زیادی را برای کشورهای در حال توسعه ایجاد کرده است و توجه به امنیت شهروندان و روش‌های ارتقا آن، به یکی از اولویت‌های مسئولان تبدیل شده است (Lotfi et al, 2014,39). جامعه ایران مانند بسیاری از جوامع در حال توسعه در یک سده اخیر تغییر و تحول‌های عمده‌ای را در ابعاد و اشکال مختلف به خود دیده است. افزایش جمعیت و رشد شتابان شهرنشینی، به‌ویژه در نیمه دوم قرن ۲۰، در زمره این تحولات به شمار می‌آید که متعاقباً جابه‌جایی‌های جمعیتی، خصوصاً مهاجرت‌های گسترده از روستا به شهر، رشد سریع و وسیع فضای کالبدی شهرها و تولید بی‌رویه، برخی از آسیب‌ها و ناپه‌نجاری‌ها و مسائل عدیده اجتماعی را به دنبال آورده است (Mohseni Tabrizi et al, 2008,74). این مسائل که به ناآرامی‌های شهری می‌انجامد، تحت‌تأثیر بسترها، زمینه‌ها و نیروهای مختلف و متأثر از وضعیت اقتصادی و سیاسی و اجتماعی قرار داشته است (Hosseinpour et al, 2019,74) به شکلی که در برخی از موارد ایجاد افزایش نابرابری‌ها در بافت شهری، باعث سکونت در حاشیه شهرها و گسترش حاشیه‌نشینی و زاغه‌نشینی شده است (Lahsaeizadeh, 2012,22).

بحران‌های اجتماعی، مانند جنبش، اغتشاش یا شورش، توجه بسیاری از تحلیلگران و تصمیم‌گیرندگان را در سراسر جهان به خود جلب کرده است (Hosseini, 1996,103). جنبش‌های اجتماعی در فرایند شکل‌گیری، اشکال و ماهیتشان تحولات زیادی داشته و از مهم‌ترین و مدرن‌ترین پدیده‌های دوره‌های اخیر بوده است که به دلیل جذب بسیاری از افراد و افزایش حضور و مشارکت آن‌ها در این جنبش‌ها، زمینه حرکت‌های جمعی و بحران‌ها و در نقطه مقابل، مهار آن را می‌تواند برعهده گیرد (Saveh Droudy et al, 2019,6). گفته می‌شود هنگامی که ظرفیت‌های عمومی یک نظام، مثل ظرفیت فناوری، ظرفیت فرهنگی، منابع انسانی، ساختارهای مسئول، ایدئولوژی مؤثر، میزان انعطاف و پاسخ‌گویی، از ظرفیت تخریب، آسیب‌پذیری، نقطه‌ضعف، میزان دخالت متغیرهای بیرونی و حجم بحران‌های بالقوه کمتر باشد، با بحران سروکار داریم (Rabiee, 2007,53). بحران‌ها می‌توانند در اشکال مختلف خود را نشان دهند. یکی از مهم‌ترین نظریات پیرامون بحران‌ها، نظریه محرومیت نسبی است. محرومیت نسبی به‌عنوان برداشت بازیگران از وجود اختلاف میان انتظارات ارزشی و توانایی‌های ارزشی‌شان تعریف شده است (Olumi et al, 2020,38). به شکلی که هرچه شکاف میان واقعیت‌های اجتماعی فرد با انتظارات ارزشی وی بیشتر گردد، احساس محرومیت بیشتر می‌شود (Seifzadeh et al, 2019,251). این بحران‌ها، کم‌کم پایه‌های یک حکومت را نشانه می‌گیرند؛ به طوری که اغلب به بحران‌های امنیتی تبدیل می‌شوند (Hamzhepour, 2011,21).

روز جمعه ۲۴ آبان ۱۳۹۸ خبر سهمیه‌بندی سوخت و افزایش قیمت بنزین از سوی وزارت کشور اعلام شد. در پی آن، پیام‌هایی در شبکه‌های اجتماعی منتشر شد که مردم را به حضور در خیابان‌ها و خاموش کردن اتومبیل‌ها در اعتراض به این تصمیم فرامی‌خواند. به تدریج از غروب روز جمعه، تجمعات اعتراضی در برخی شهرهای ایران بر پا شد (Madani, 2020,3). این اعتراض‌ها در حالی بود که دو سال پیش از آن، اعتراض‌هایی در برخی از شهرهای ایران در دی ۱۳۹۶ رخ داد. در ۷ دی همان سال، تجمعات اعتراضی با عنوان «نه به گرانی» نیز در مشهد برگزار شد. این اعتراض‌ها در ابتدا به دلیل مشکلات اقتصادی متعدد اعم از تورم و بیکاری و رکود صورت گرفت (Gharsban Roozbehani, 2018,83). پس از گذشت ۶ ماه از اعتراض‌های دی‌ماه ۱۳۹۶، موج جدید ناآرامی‌ها در شهرهای ایران از ۹ مرداد (۱۳۹۷) از شهرک صنعتی شاپور اصفهان و شهر کرج آغاز شد و به سرعت فراگیر گشت و در کمتر از سه روز به شهرهای دیگر همچون شیراز، مشهد، ساری، رشت، تهران و اهواز رسید (Poursaid, 2018 b,29). پس از گذشت یک سال، این اعتراض‌ها در آبان ۱۳۹۸ مجدداً آغاز شد؛ به طوری که در پنج استان شدت آن زیاد بود و سه شب ادامه پیدا کرد (Rahmani Fazli, 2019,2). در نهایت اعتراض‌های معیشتی مردمی به یک اغتشاش سراسر امنیتی و براندازانه تبدیل شد (Akhavan et al, 2020,1).

این پژوهش به دنبال پاسخ این سؤال است که چه عواملی منجر به بروز این بحران امنیتی در شهرهای ایران شده است؟ برای یافتن پاسخ با روش توصیفی - تحلیلی و با گردآوری اسناد و فیش‌برداری مرتبط، نظریه مرتبط بررسی و با توجه به وقایع مرتبط از سال ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸ تحلیل شد. پاسخ فرضیه‌ای که مطرح شد این است که با توجه به کاربست نظریه محرومیت نسبی، کاهش توانایی‌های مردم به بروز اعتراض و در نهایت شورش‌های شهری می‌انجامد.

پیشینه و مبانی نظری تحقیق:

مدنی، سعید (۲۰۲۰). با همکاری مؤسسه رحمان و برخی از پژوهشگران، در گزارشی داخلی با عنوان «آتش خاموش؛ نگاهی به اعتراضات آبان ۹۸» گزارش‌هایی در یازده فصل جمع‌آوری کرده است که شامل: روزنگار اعتراضات، ماهیت اعتراضات، تهدیدستان شهری در اعتراضات، حاشیه‌نشینی‌ها در اعتراضات، طبقه متوسط در اعتراضات، جوانان در اعتراضات، زنان در اعتراضات، پیامدها و آثار اعتراضات و چشم‌انداز و توصیه‌هاست. در آخر مشخص می‌کند که شورش، اعتراضی است که به یک سیاست یا برنامه خاص وارد می‌شود؛ اما جنبش، علاوه بر اعتراض به سیاست و برنامه خاص، چشم‌انداز و آینده‌کامیابش روشنی را ترسیم می‌کند. در انتها نویسنده نتیجه می‌گیرد که

اعتراض‌های آبان ۱۳۹۸ بیشتر یک شورش بوده تا جنبش. در فصل آخر توصیه‌ها و پیشنهادهایی را برای شعله‌ورنشدن چنین اعتراض‌هایی مطرح کرده است.

یوسفی رامندی، رسول (۲۰۲۰). در مقاله‌ای با عنوان «طراحی الگوی راهبردی مدیریت بحران امنیتی مبتنی بر منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) (مورد مطالعاتی فتنه ۱۳۸۸)» به نقش تاریخ‌ساز ولی‌فقیه، در مهار و تدبیر چالش‌ها و بحران‌های نظام جمهوری اسلامی در ۴۰ سال گذشته پرداخته است. نتیجه آنکه مدیریت مقام معظم رهبری در سال ۱۳۸۸ با تکیه بر عقلانیت، عدالت، ارزش‌گرایی، کارآمدی و استکبارستیزی در سه بازه زمانی، قبل، هنگام و بعد از انتخابات به‌گونه‌ای صحیح این ناآرامی‌ها را مدیریت کرده است که خود می‌توانست به بحران امنیتی در کشور تبدیل شود.

زارعی، سعیدالله (۲۰۱۹). در مقاله‌ای با عنوان «واکاوی فتنه اغتشاشات اخیر و حکمت ورود رهبری» با نگاهی تاریخی به وقایع اغتشاشات متعدد سال‌های ۱۳۵۸ و ۱۳۵۹ و ۱۳۶۰ پرداخته و با بررسی سیر تاریخی، مسئله گران‌شدن بنزین را هدف کنکاش قرار داده است. سپس واقعه گران‌شدن بنزین در آبان ۱۳۹۸ مرور کرده است. وقایع متعددی را در مقاله گزارش می‌کند و در ادامه با توجه به نقش مقام معظم رهبری، بیانات ایشان را فصل‌الخطاب قرار می‌دهد و نتیجه می‌گیرد که اگر این سخنان حکیمانه نبود، کشور با بحرانی بزرگ مواجه می‌شد و هزاران نفر انسان بی‌گناه به خاک و خون کشیده می‌شدند. در انتها نیز پیامدهای مختلف این مسئله را بررسی کرده است.

هوشیارمنش، مریم و همکاران (۲۰۱۵). در مقاله‌ای با عنوان «ناراضی‌های اقتصادی و جنبش‌های معاصر خاورمیانه بر اساس نظریه محرومیت نسبی» معتقد است که اتخاذ سیاست‌های باز اقتصادی و محدودیت‌های سیاسی، هم‌زمان با توسعه و گسترش شبکه‌های ارتباطی بین‌المللی زمینه مساعدی را فراهم کرد تا جوانان عرب که نوعی محرومیت نسبی را در حوزه‌های مختلف سیاسی و اقتصادی و اجتماعی حس می‌کردند، خشم و اعتراض خود را از طریق جنبش‌های انقلابی به نمایش بگذارند.

اردستانی، علی و تاجیک، احسان (۲۰۱۴). در مقاله‌ای با عنوان «شورش‌های اجتماعی و مسأله‌ی محرومیت نسبی (مطالعه موردی: قیام ۱۵ خرداد در ورامین)» به بررسی زمینه‌های شکل‌گیری شورش اجتماعی ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ در پرتو نظریه محرومیت نسبی در منطقه ورامین پرداخته است. نگارندگان ریشه‌های اصلی این قیام را در وجود مجموعه‌ای از تبعیض‌های سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی می‌دانند که میان انتظارات مردم با آنچه در واقعیت وجود داشت، شکاف عمیقی به وجود آورده بود.

مبانی نظری تحقیق:

ارائه چارچوب نظری خاص برای تبیین و تحلیل ماهیت اعتراضات آبان به‌دلیل تنوع کنش‌ها، تکرار نیروها و طبقات اجتماعی حاضر در آن و پیچیدگی موقعیت کنونی ایران بسیار دشوار است. صاحب‌نظران به برخی زمینه‌های مؤثر در وقوع این اعتراض‌ها مثل فقر و نابرابری، فقدان سرمایه اجتماعی، بی‌اعتمادی به دولت، بحران مشروعیت، جامعه جنبشی و امثال آن اشاره کرده‌اند؛ اما خطای بزرگی است که علل و اسباب اعتراض‌ها به این عوامل ختم شود (Madani, 2020,4). برخی از جامعه‌شناسان معتقدند «زمانی که ابزارهای گفت‌وگوی مدنی را از جامعه بگیریم و به جامعه بگوییم که حتی اگر می‌خواهد اعتراض هم داشته باشد، باید با کلمات موردنظر ما اعتراض کند، چنین شکل اعتراضی هم رخ خواهد داد. وقتی عرصه را تا این حد محدود کنیم، نهایت آن اعتراضات خیابانی و کنش اعتراضی خواهد بود. وقتی امکانات به این حد نیست که فضا گفت‌وگویی و مسالمت‌آمیز باشد، کنش‌ها اعتراضی می‌شود و دولت هم نحوه مواجهه با آن را بلد نخواهد بود» (Madani, 2020,38). در همین زمینه نظرسنجی ایسپا در استان تهران از مردم در خصوص نگرش آن‌ها به اعتراض‌های آبان ۹۸ بدین شرح بود: ۷۵.۶ درصد از پاسخگویان بیان کرده‌اند که به معترضان (در حد تجمع و شعار) حق می‌دهند. ۶۵.۸ درصد معتقدند این‌گونه اقدامات اعتراضی، اغتشاش و ناامنی برای جامعه به بار می‌آورند. ۶۷.۱ درصد موافق بوده‌اند که اقدامات اعتراضی فایده‌ای ندارد؛ چون به اعتراض‌ها توجهی نمی‌شود. ۷۷.۸ درصد نیز با این گویه که دشمنان ایران از اقدامات اعتراضی سوءاستفاده می‌کنند، موافق بوده‌اند. در پایان نیز ۷۲.۱ درصد از پاسخگویان معتقد بودند که در وضعیت فعلی، راه دیگری جز اقدامات اعتراضی برای مردم باقی نمانده است. همچنین ۶۲ درصد پاسخگویان خواهان گفت‌وگوی نظام با معترضان بوده‌اند (ispa, 2019).

مفهوم امنیت

مفهوم امنیت یعنی حفاظت از جامعه و ارزش‌ها و نهادهای داخلی و قدرت انطباق آن در برابر تهدیدها. چه تهدیدهای فراملی و خارجی، چه فعلی و آتی و چه تهدیدهایی که بقای رژیم‌ها و نظام شهروندی و شیوه زندگی آحاد جامعه را در پی دارد و موجودیت آن‌ها را به خطر می‌اندازد (shoja, 2011,9). احساس امنیت به‌عنوان یکی از نیازهای انسان، عامل اصلی پایداری فضاهای شهری است (Marofi et al, 2018, p119).

بحران امنیتی

تعریف بحران ساده نیست؛ زیرا در پنجاه سال گذشته، علی‌رغم پژوهش‌های زیادی که دربارهٔ بحران انجام شده است، نه‌تنها موجب ارائهٔ تعریف شفافی از این مفهوم نشده، بلکه آن را پیچیده‌تر ساخته است (Hosseini et al, 2015,20). ریشهٔ کلمهٔ بحران واژهٔ یونانی کرینین به‌معنای عریان کردن و زیرورو کردن است. در قرون وسطی این واژه برای بیمارانی استفاده می‌شد که وضعیت جسمی وخیم و حاد داشتند و به‌معنای رفتن بیمار به‌سمت مرگ بود (Goodwin et al, 2015,18). فرهنگ معین بحران را آشفتگی و تغییر حالت ناگهانی و بالاترین مرحلهٔ یک جریان می‌داند (Moin, 2020)؛ همچنین به وضعیتی گفته می‌شود که در کل جامعه یا بخشی از آن اختلالاتی پدید آید؛ به‌گونه‌ای که توازن و تعادل عمومی اجتماع و امنیت آن را به مخاطره افکند (Ariapoor, 2005,80). به‌طور کلی بحران وضعیتی خارج از وضعیت عادی توصیف شده که، به هنگام اوج آن، الگوهای مدیریتی متداول خود را از دست می‌دهند. مدیریت این وضعیت به‌دلیل محدودیت ناشی از فشار زمانی، کنترل محدود و نبود اطمینان کافی بسیار مشکل است (Kazemian, 2018,96). بحران‌ها در ذات خود بستر شکل‌گیری تهدیدها و فرصت‌هایی هستند که برحسب نوع، شدت و گسترهٔ محیط آن، می‌تواند نظام سیاسی و رهبران حاکم را در وضعیت دشوار و پرمخاطره‌ای قرار دهد. افزایش ظرفیت‌های ساختاری و کارکردی نظام سیاسی و اجتماعی برای پاسخگویی مناسب و عادلانه به نیازهای مردم، عامل مؤثر شکل‌دادن به سازه‌های مقاوم مردمی مقابله با بحران است (Yousefi Ramandi, 2020,11). فراموش نباید کرد که بحران‌های اجتماعی در موقعیت ساختاری و تصمیم‌های سیاسی کلان ریشه دارد (Barat Alipour et al, 2018,19).

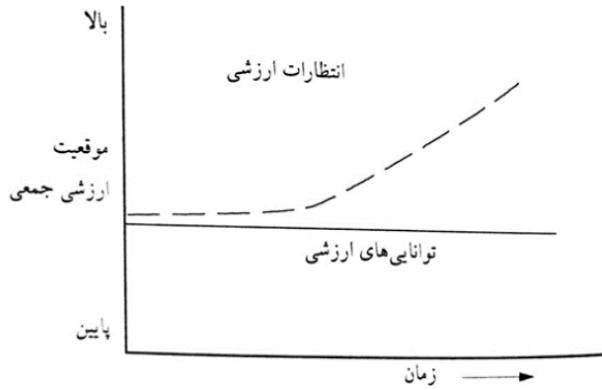
محرومیت نسبی

یکی از عوامل ناراضی‌تبی، هنگامی است که مردم انگیزه‌ها، خواسته‌ها یا تمایلاتی دارند که نمی‌توان با اشکال موجود حیات آن‌ها را اقلان کرد. آن‌ها در وضعیت ناآرامی هستند و تجربهٔ زیستی‌شان احساس تمایل شدیدی برای انجام کنش به آنان القا می‌کند؛ اما از عمل بدین گونه بازداشته می‌شوند؛ در نتیجه تجربه آنان همراه با ناراحتی، استیصال، احساس ناامنی و به‌طور معمول همراه با ازخودبیگانگی یا احساس تنهایی است. این تنش درونی در غیاب ابزار سامانمند رهایی از آن، معمولاً خود را از طریق فعالیت‌های بدون نقشه و بی‌نظم ابراز می‌دارد و این نشانهٔ ناراضی‌تبی است. از جنبهٔ خارجی، این فعالیت‌ها احتمالاً بی‌هدف و فاقد انسجام هستند و در عوض شبیه گونه‌ای از پرسه‌زنی نامشخص است. از جنبهٔ داخلی، احتمالاً شکل‌تصورها و خیال‌های آشفته و احساس‌های پریشان را به خود می‌گیرند (Haji Naseri et al, 2014,45). بر اساس این دیدگاه، شورش و بحران‌های سیاسی هنگامی صورت می‌گیرد که معترضان به این نتیجه برسند که بنا به دلایلی و عواملی از امکانات موجود یا آنچه مورد انتظارشان است، کمتر از آنچه حششان است، دریافت می‌کنند؛ از این‌رو برای دست‌یافتن به حقوق و منافع بیشتر یا تسکین سرخوردگی ناشی از محرومیت، به پرخاشگری و خشونت سیاسی متوسل می‌شوند. تئوری محرومیت نسبی برای تبیین منشأ بحران‌های اجتماعی سیاسی و قومی در پژوهش‌های اجتماعی کاربرد زیادی دارد (Darzi Kalaei, 2011,126). نظریهٔ مذکور که در سال ۱۹۳۹ توسط دولارد و همکارانش مطرح شد، دارای دو فرض اساسی است: نخست اینکه ناکامی همیشه به گونه‌هایی از پرخاشگری می‌انجامد؛ دیگر اینکه پرخاشگری همیشه از ناکامی ناشی می‌شود (Ghasemi et al, 2018,36).

مفهوم محرومیت نسبی اولین بار در دههٔ ۱۹۴۰ توسط نویسندگان کتاب «سرباز آمریکایی» به کار برده شد. آن‌ها از این مفهوم برای نشان‌دادن احساسات فردی استفاده کردند که فاقد منزلت یا موقعیتی است که به اعتقاد خودش باید داشته باشد. معیار چنین شخصی مراجعه به داشته‌های اشخاص یا گروه‌های دیگر است (Gurr, 2020,54). کوزر محرومیت نسبی را به سرخوردگی ربط می‌دهد و از آن برای تبیین نرخ خودکشی استفاده می‌کند. هولیتز و ویلنر با بسط تمایز میان انتظارات و آرزوها یا بلندپروازی‌ها محرومیت را به پتانسیل انقلاب مرتبط می‌کنند (Gurr, 2020,71). این نظریه در ذیل نظریه‌های روان‌شناسانهٔ انقلاب قرار دارد که در دههٔ ۱۹۶۰ و در پی اغتشاش‌های شهری در ایالات متحدهٔ آمریکا مطرح شد. شائوفر آن را تجربه‌ای آگاهانه از اختلاف منفی میان انتظاراتی مشروع و واقعیت‌های شخص تعریف می‌کند. همچنین به نظر برخی از پژوهشگران علوم اجتماعی، شورش‌ها را برحسب احساس محرومیت افراد توضیح می‌دهند که می‌پندارند استحقاق بیشتری از منابع موجود در جامعه دارند (Ardestani et al, 2014,48). این تئوری نمونهٔ جرح و تعدیل‌یافته‌ای از تئوری توقع‌های فزاینده است و بیش از اینکه نظریه‌ای دربارهٔ انقلاب باشد، یک نظریهٔ خشونت جمعی است (Hoshyar Manesh, 2015,68). تد رابرت گار کامل‌ترین و مفصل‌ترین بحث پیرامون نظریات روان‌شناختی انقلاب را در کتاب «چرا انسان‌ها شورش می‌کنند» بر پایهٔ نظریه ناکامی - پرخاشگری ارائه می‌کند. به نظر وی محرومیت نسبی یعنی درک تفاوت میان انتظاراتی ارزشی و توانایی‌های ارزشی افراد که ممکن است بر اساس مقایسهٔ وضعیت فعلی فرد با گذشته خود، آرمان‌های انتزاعی یا معیارهایی که توسط یک رهبر یا یک گروه مرجع طراحی شده است و نیز ارجاع به گروه‌های دیگر شکل بگیرد (Sam Daliri, 2003,815).

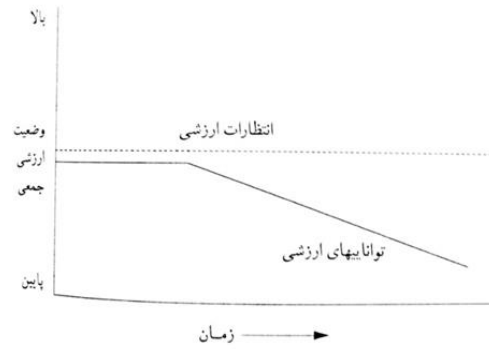
به نظر گار هرچه فاصله بین انتظارات ارزشی (توقعها) و توانایی‌های ارزشی (امکانات) بیشتر باشد، احساس محرومیت و بی‌عدالتی نسبی بیشتر می‌شود. از نظر وی این فاصله می‌تواند به سه شکل باشد:

۱. محرومیت نزولی: در آن انتظارات ارزشی نسبتاً ثابت باقی می‌ماند؛ اما این تصور وجود دارد که توانایی‌های ارزشی رو به کاهش است. انسان‌ها در چنین اوضاع و احوالی به دلیل ازدست‌دادن آنچه زمانی داشتند یا فکر می‌کردند که می‌توانند داشته باشند، خشمگین هستند و با مراجعه به وضعیت، احساس محرومیت نسبی می‌کنند. این وضعیت ممکن است به دلیل کاهش تولید کالاهای مادی، کاهش توانایی‌های نخبگان سیاسی در تأمین نظم یا حل بحران‌های تحمیلی حاکمیت خارجی و... پدید آید.

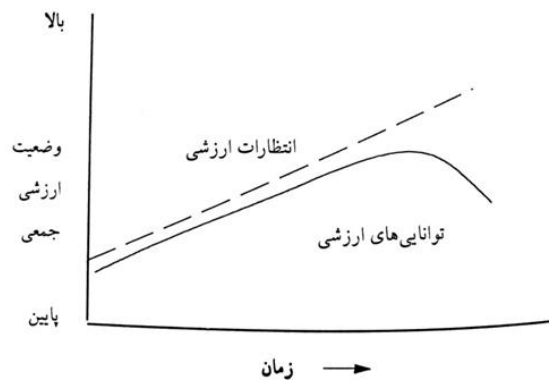
شکل ۲: محرومیت ناشی از بلندپروازی

Source: Gurr (2020)

شکل ۱ - محرومیت نزولی ✓

Source: Gurr (2020)

شکل ۳: محرومیت صعودی

۲. محرومیت نسبی ناشی از بلندپروازی یا محرومیت آرزویی: در این محرومیت توانایی‌ها نسبتاً ایستا باقی می‌ماند و انتظارات افزایش می‌یابد و تشدید می‌شود. خشم کسانی که دچار این نوع محرومیت نسبی می‌شوند، به دلیل آن است که احساس می‌کنند برای رسیدن به توقع‌های جدید یا تشدید یافته‌ی ابزاری ندارند. افزایش انتظارات ارزشی ممکن است حاکی از تقاضای میزان بیشتری از ارزش‌هایی باشد که پیش‌از این تا حدودی موجود بوده است؛ مانند تقاضا برای کالاهای مادی بیشتر یا میزان بیشتری از عدالت و نظم سیاسی یا ممکن است تقاضا مربوط به ارزش‌هایی باشد که پیش‌از این هرگز وجود نداشته‌اند؛ مانند مشارکت سیاسی جامعه‌ای که اعضای آن در معرض تحولات فرهنگی و عرضه‌ی شیوه‌های جدید زندگی قرار گیرند یا از آن آگاهی پیدا کنند.

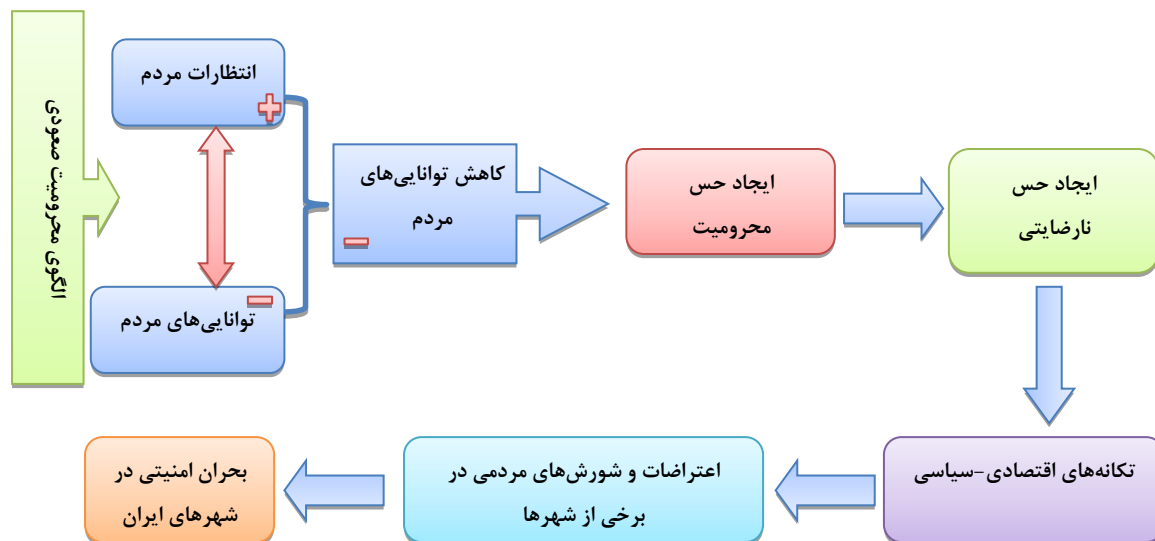
۳. محرومیت فزاینده‌ی صعودی: این نوع محرومیت همراه با افزایش شدید انتظارات و کاهش هم‌زمان و شدید توانایی‌ها یا امکانات است. محرومیت فزاینده‌ی صعودی، گونه‌ی تعمیم‌یافته‌ای از مدل مطرح «ز» است. این مدل از سوی دیویس ارائه شده است که وی آن را به نام منحنی «ز»، مورد خاصی از محرومیت نسبی ناشی از بلندپروازی، تلقی کرد. در این منحنی بهبود طولانی‌مدت و کم‌بیش پیوسته‌ی وضعیت ارزشی مردم، انتظاراتی را درباره‌ی استمرار این بهبود پدید می‌آورد. اگر توانایی‌های ارزشی پس از دوره‌ای از بهبود ثابت بماند یا کاهش

Source: Gurr (2020)

پذیرد، محرومیت نسبی صعودی پیش‌رونده حاصل می‌شود. بیشترین احتمال وقوع انقلاب‌ها هنگامی است که پس از یک دوره‌ی طولانی از توسعه‌ی عینی اقتصادی و اجتماعی، دوره‌ای کوتاه از بازگشت شدید حاصل می‌آید (Gurr, 2020, 80-87). هیچ‌کدام از مدل‌های محرومیت نسبی الزاماً به نوع خاصی از جوامع اختصاص ندارد. هرچند که محرومیت نسبی مطلق را بیشتر در جوامع ایستا می‌توان یافت و محرومیت نسبی ناشی از بلندپروازی و صعودی در بیشتر موارد به جوامعی تعلق دارد که با دگرگونی اجتماعی اقتصادی چشمگیر روبه‌رو هستند (Gurr, 2020, 91). محرومیت نسبی یک حس است و الزاماً همیشه واقعیت ندارد؛ بنابراین توجه به این مسئله ضروری است که محرومیت در یک جامعه می‌تواند توهم باشد یا واقعیت داشته باشد (Sasanian, 2018, 118). باید توجه کرد که محرومیت نسبی از حیث زمانی به محرومیت پایدار و مستمر و محرومیت کوتاه‌مدت قابل تقسیم است (Torabi et al, 2001, 98).

الگوی مفهومی (مدل) تحقیق

به عقیده‌ی گار می‌توان از سطح درآمد نسبی به‌عنوان شاخصی برای محرومیت نسبی اقتصادی، میزان مهاجرت به‌عنوان شاخصی برای فروپاشی جماعت سنتی و سیاست‌های سرکوبگرانه به‌عنوان شاخصی برای محرومیت نسبی سیاسی استفاده کرد؛ همچنین می‌توان برخی از انواع محرومیت نسبی را از آمارهای جمعی مانند سطح مطلق تورم، کاهش نسبی بهره‌وری اقتصادی و سنجه‌های نابرابری در توزیع زمین یا درآمد استنتاج کرد (Sam Daliri, 2003, 819). در این الگو (محرومیت صعودی) اگر انتظارات مردم افزایش یابد (مثبت شود) و به‌طور هم‌زمان توانایی‌های مردم کاهش یابد (منفی شود) در عمل، نتیجه کاهش توانایی‌های مردم است که منجر به ایجاد حس محرومیت می‌گردد. همین حس در بین مردم ایجاد نارضایتی می‌کند. وجود نارضایتی با تکانه‌های اقتصادی یا سیاسی به اعتراض یا شورش‌های مردمی در سطح برخی از شهرها منتهی می‌شود و در نهایت به بحران امنیتی در شهرهای ایران می‌انجامد.

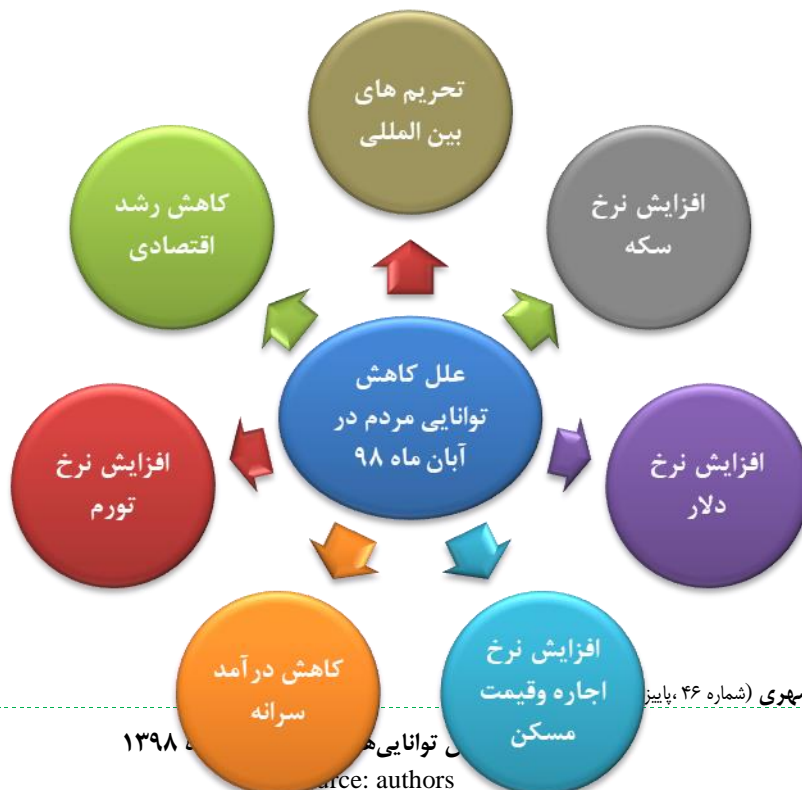

شکل ۴. الگوی مفهومی (مدل) تحقیق

Source: authors

بحث و ارائه یافته‌ها:

بر اساس برنامه توسعه کشور افزایش قیمت سوخت باید سالانه، به تدریج و معقول صورت می‌گرفت. حقوق و دستمزد کارمندان و کارگران هم متناسب با تورم باید افزایش می‌یافت (Darabi, 2019)؛ اما بر اساس تصمیم شورای هماهنگی اقتصادی سران قوا، بنزین دونرخی و مجدداً سهمیه‌بندی شد و اجرای این طرح برعهده وزارت کشور گذاشته شد. روز جمعه ۲۴ آبان ۱۳۹۸ این طرح اجرا شد (Rahmani, 2019, 2) و خبر سهمیه‌بندی سوخت و افزایش قیمت بنزین از سوی وزارت کشور اعلام گردید. در پی آن پیام‌هایی در شبکه‌های اجتماعی منتشر شد که مردم را به حضور در خیابان‌ها و خاموش کردن اتومبیل‌ها در اعتراض به این تصمیم فرامی‌خواند. به تدریج از غروب روز جمعه، تجمع‌های اعتراضی در برخی شهرهای ایران بر پا شد (Madani, 2020, 3). در نهایت ۲۵ استان کشور درگیر اغتشاش شدند که شدت آن در چهار شهر اهواز، اصفهان، تهران و شیراز بیشتر بود. بر اساس جمع‌بندی وزارت کشور در کل روزهای شنبه، یکشنبه و دوشنبه بین ۱۳۰ تا ۲۰۰ هزار نفر در اغتشاش‌ها حضور داشتند که همین جمعیت در دسته‌های کوچک آشوب‌طلب تقسیم می‌شدند و به سرعت جابه‌جا و دروازه‌ها می‌شدند تا زیاد دیده شوند (Zarei, 2019, 7). در این اغتشاش‌ها به بیش از ۵۰ پایگاه و پاسگاه انتظامی و نظامی حمله شد و ۳۴ آمبولانس، ۷۳۱ بانک، ۱۴۰ مکان عمومی، ۹ مرکز مذهبی، ۷۰ پمپ‌بنزین، ۳۰۷ خودروی شخصی و غیردولتی، ۱۸۳ خودرو انتظامی و ۱۰۷۶ موتورسیکلت شخصی هدف حمله قرار گرفتند (Rahmani Fazli, 2019, 2). بنا به گفته برخی از محققان، ۱۷۰ نفر در این سه روز کشته شدند و تعدادی از نیروهای انتظامی و امنیتی و بسیج هم به شهادت رسیدند. وزیر کشور اذعان داشت که «حدود ۴۰ یا ۴۵ نفر، یعنی حدود ۲۰ درصد کشته‌شدگان آبان، افرادی بودند که با سلاح‌های غیرسازمانی کشته شدند» (Zarei, 2019, 5). در همین زمان به دلیل فقدان اطلاعات مستند و رسمی از سوی دولت، خبرگزاری‌های خارجی هر کدام به طرق مختلف به ارائه آمار متعدد روی آوردند. برخی از محققان، دولت وقت را متهم کردند که چون رأی عمده خود را در «نفی همه‌کاره‌ای دولت قبل» می‌دانستند با بسیاری از اقدامات گذشته از جمله افزایش قیمت سوخت، مسکن مهر و... مخالفت می‌کردند و با ازدست‌دادن زمان با «شوک ناگهانی» و «مخفیانه» قیمت سوخت را چندبرابر افزایش دادند. چیزی که سال‌ها علیه آن سخنرانی و تبلیغ می‌کرد. با وجود این بخش اعظم هیئت دولت، استانداران و معاونان سیاسی آن‌ها با «افزایش قیمت، دو قیمتی شدن و زمان آن» مخالف بودند و اکثریت قاطع نمایندگان مجلس شورای اسلامی از اجرای طرح بی‌اطلاع بودند؛ همچنین مراجع عظام تقلید با صدور بیانیه مخالفت خود را با این طرح اعلام کردند (Darabi, 2019). این در حالی بود که در اجرای طرح سهمیه‌بندی بنزین در دولت قبل، علی‌رغم وجود مشکل و اعتراض در اغلب شهرهای کشور در سال ۱۳۸۹، در عمل هیچ ناآرامی وسیع و شدیدی در کشور دیده نشد (Ismaili, 2019) به نظر برخی از کارشناسان دولت باید قبل از اجرای این برنامه، فضاهای نخبگان را توجیه و باخبر می‌کرد و قبل از اینکه این طرح اجرایی شود، به شکل دیگری در مجلس مطرح می‌نمودند و نمایندگان مجلس با توجه به ایراد و اشکال‌هایی که به این طرح داشتند، آن را اصلاح می‌کردند (Mesri Nejad, 2019). به نظر برخی از کارشناسان، تعجیل و بی‌برنامگی که دولت در اجرای این طرح داشت، موجب عصبانیت مردم و ایجاد ناآرامی در برخی شهرهای کشور شد (Ismaili, 2019) و نحوه اجرای این طرح، افشار مختلف مردم را درگیر کرد (Shams, 2019). سؤالی که برخی از محققان با آن مواجه شدند این بود که کدام نارضایتی‌ها، امیدها و نفرت‌ها، مردم را برمی‌انگیزد که ریسک پیوستن به جنبش‌های اعتراضی

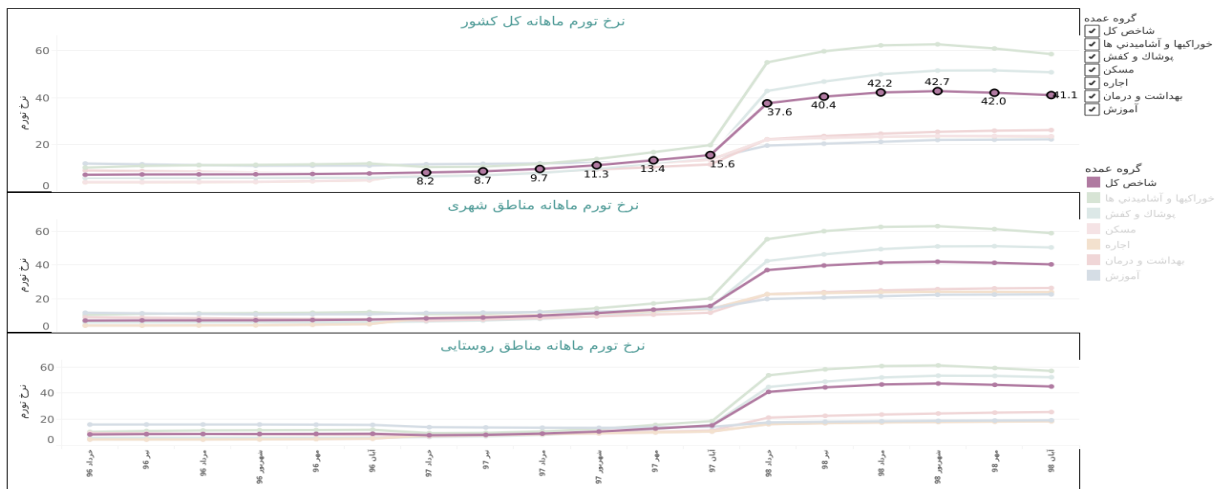

یا شورش‌ها را بپذیرند؟ (Gurr, 2020,7) آیا نمی‌شد از چند ماه قبل با مردم حرف بزنند و آنان را توجیه کنند؟! (gheib parvar, 2019) محققان معتقدند «اگر اعتراضات و انتقادات مردم به همین شکل بدون پاسخ بماند، معلوم نیست که امواج بعدی اعتراضات در همین سطح باقی بماند. ممکن است امواج قبلی نیز روی هم انباشته شود و تبدیل به یک طوفان اجتماعی بشود. دولت‌ها قادر نخواهند بود طوفان‌های اجتماعی را کنترل یا خنثی کنند» (Madani, 2020,148).

بهمنظور پاسخ به این سؤال که چه عواملی منجر به بروز این بحران امنیتی در شهرهای ایران شده است، باتوجه به نظریه موجود و الگوی مفهومی (مدل) تحقیق (محروریت سعودی) به بررسی داده‌های اقتصادی و سیاسی از سال ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸ پرداختیم. این بازه زمانی از آن‌رو انتخاب شده است که با روی کار آمدن دولت دوازدهم، مردم کشور به بهبود وضعیت اقتصادی خود امید داشتند؛ اما در عمل و به‌مرور زمان تغییرات متعددی در این زمینه رخ داد و منجر به کاهش توانایی‌های مردم در آبان ۱۳۹۸ گردید. به‌طور کلی از علل آن می‌توان به تحریم‌های بین‌المللی، کاهش رشد اقتصادی، افزایش نرخ تورم، کاهش درآمد سرانه، افزایش نرخ اجاره و قیمت مسکن، افزایش نرخ دلار و افزایش نرخ سکه اشاره کرد.

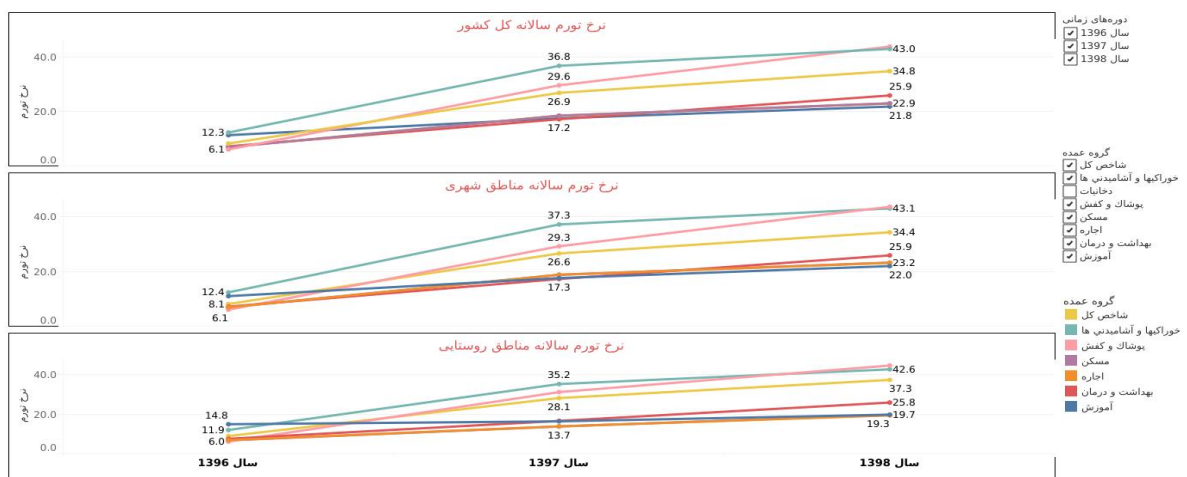
روند تغییرات متوسط قیمت اجاره ماهانه برای اجاره یک مترمربع زیربنای مسکونی از بهار ۱۳۹۶ تا زمستان ۱۳۹۸ از متری ۸۰.۰۰۰ ریال در بهار ۱۳۹۶ به متری ۱۴۰.۰۰۰ ریال در پاییز ۱۳۹۸ رسید؛ بنابراین رشد نزدیک به دوبرابر را در طی دو سال شاهد بودیم. همچنین روند تغییرات متوسط قیمت خریدوفروش یک مترمربع زیربنای مسکونی از بهار ۱۳۹۶ تا زمستان ۱۳۹۸ به بیش از ۳ برابر در طی دو سال رسید (Statistics Center of Iran, 2019) اینکه قیمت یک دلار آمریکا از ۴۲.۵۰۰ ریال در سال ۱۳۹۶ به ۱۳۰.۰۰۰ ریال در سال ۱۳۹۸ رسید که افزایش بیش از سه‌برابری را شاهد بودیم. در سال ۱۳۹۶ قیمت یک سکه بهار آزادی ۱۷.۹۵۰.۰۰۰ ریال بود و در سال ۱۳۹۸ به ۴۵.۵۰۰.۰۰۰ ریال رسید؛ یعنی افزایش بیش از ۲.۵ برابری را شاهد بودیم. (Mardom salari newspaper, 2020).

در نمودار ۱ و ۲: نرخ تورم ماهانه و سالیانه کل کشور از خرداد سال ۱۳۹۶ تا آبان سال ۱۳۹۸ قابل مشاهده است، متوسط تورم ماهیانه ۸ درصد در خرداد ۱۳۹۶ و در آبان ۱۳۹۸ به بیش از ۴۱ درصد رسیده است که تورم پنج‌برابری را در طی دو سال شاهد هستیم. همچنین متوسط تورم سالیانه ۶ درصد در سال ۱۳۹۶ و در سال ۱۳۹۸ به ۳۵ درصد رسیده است. بنابراین نزدیک به شش‌برابری را در طی دو سال را

شاهدیم.

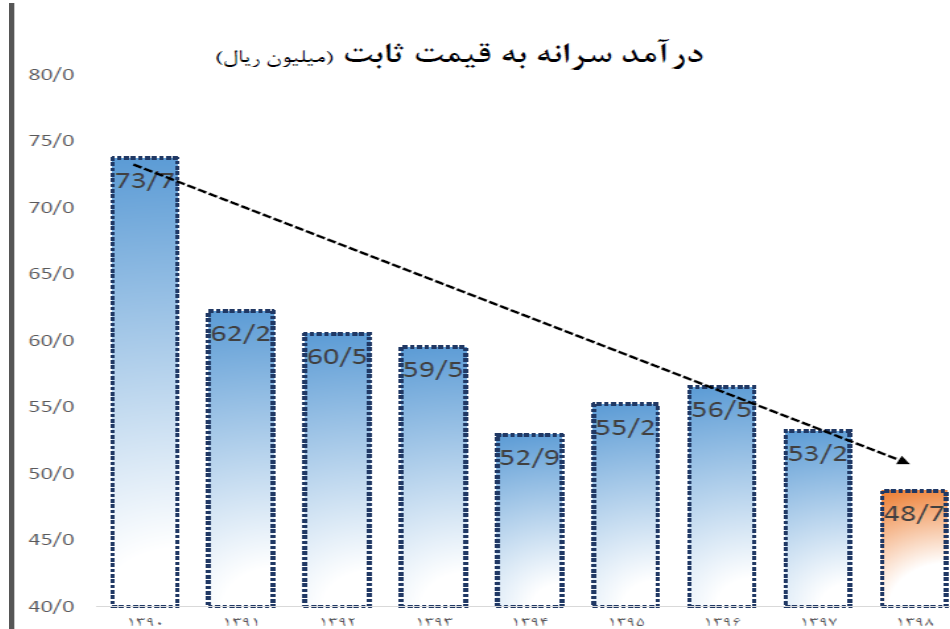
نمودار ۱. نرخ تورم ماهانه کل کشور از خرداد سال ۱۳۹۶ تا آبان سال ۱۳۹۸
Source: Statistics Center of Iran (2020)

نمودار ۲. نرخ تورم سالانه کل کشور از سال ۱۳۹۶ تا سال ۱۳۹۸

Source: Statistics Center of Iran (2020)

در نمودار ۳ درآمد سرانه کشور از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۸ قابل مشاهده است که از ۵۶.۵ میلیون ریال در سال ۱۳۹۶ به ۴۸.۷ میلیون ریال در سال ۱۳۹۸ رسیده است؛ در واقع کاهش درخور توجهی را در دو سال شاهدیم.

نمودار ۳. درآمد سرانه کشور از سال ۱۳۹۰-۱۳۹۸

Source: Deputy of Economic Research (2020)

در شکل ۶ نوسان‌های بازار ارز و تصمیم‌های سیاست‌گذار از سال ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۹ قابل مشاهده است. در این روند نشان داده شده است که اغلب روندهای مؤثر داخلی بر این تصمیم‌گیری‌ها در قالب نوسان‌ها آورده شده است.

شکل ۶. نوسانات بازار ارز و تصمیمات سیاست گذار از سال ۱۳۹۶-۱۳۹۹

Source: Deputy of Economic Research (2020)

در شکل ۷: روند زمانی مهم‌ترین تحریم‌های کشور ایران از سال ۱۳۹۷ تا ۱۳۹۸ قابل مشاهده است.

شکل ۷. روند زمانی مهم‌ترین تحریم‌های کشور ایران از سال ۱۳۹۷ تا ۱۳۹۸

Source: Deputy of Economic Research (2020)

بدیهی است که افزایش رفاه جامعه و کاهش فقر، مستلزم توجه دولتمردان و تلاش مسئولان آن‌ها در این راستاست (Kazemian et al, 2021)؛ حتی در نگرش‌های فلسفی، اندیشمندان به دنبال ایجاد رفاه و آسایش برای شهروندان و کاهش معضلات فراروی جوامع‌اند (ParsiPour et al, 2017,57)؛ اما هر جامعه‌ای متناسب با وضعیت اجتماعی و فرهنگی خود همواره با مسائل خاصی روبه‌روست. تشخیص و تعیین اهمیت و اولویت این مسائل نیز باتوجه به اوضاع زمانی و مکانی هر جامعه‌ای می‌تواند متفاوت باشد. موضوع مسائل اجتماعی در جامعه در مرحله گذار و درحال توسعه ایران، موضوعی پیچیده و چندبعدی است و شناخت آن نیازمند هم‌فکری و کنکاش عمیق فکری و علمی است (Moeidfar et al, 2009,96).

جامعه ایران در موقعیت کنونی با حاشیه سیاسی و فرهنگی مواجه است که بخش عمده خود را در سبک زندگی، ارزش‌های فردی و مشارکت در حوزه‌های مختلف نشان می‌دهد (Abdi, 2019,3). در جریان اعتراض‌های دی ۱۳۹۶، بخش عمده تجمعات و تظاهرات، جنبه خودجوش و ناگهانی داشت و تحرکات سازمان‌یافته که جنبه تخریبی و ساختارشکنانه وجود داشت، گرچه پربسامد بود، اما حجم کوچک‌تر و حاشیه‌ای‌تر تجمعات را به خود اختصاص می‌داد (Poursaid, 2018 b,31). برخی از جامعه‌شناسان معتقدند، این اعتراض‌ها یک خیزش مردمی بود که هسته مرکزی آن طبقه متوسط فرودست بود. این طبقه برآشفته، محصول دوره نو لیبرال بود که در آن رفاه مردم به امان خدایان بازار رها شد. این طبقه از فرصت‌های آموزشی بهره بردند، اما در بازار کار ناکام ماندند. انتظارات آن‌ها بالا بود، اما معیشتشان متزلزل‌تر از قبل شد (Bayat, 2018). معترضان، احساس بی‌عدالتی، نابرابری، عدم بهره‌مندی از قدرت و حاشیه‌نشینی فرهنگی و اجتماعی داشتند (Poursaid, 2018 a,167). امید و انتظار ایجاد شده برای مردم برای بهبود اوضاع کشور هم‌زمان با تشکیل دولت آقای روحانی و احساس مردم از اینکه در این دولت نیز تغییر ملموسی در وضعیت زندگی‌شان ایجاد نشده، آن‌ها را به سوی ناامیدی کشاند. درواقع افزایش انتظارات مردم همراه با افزایش توانایی آن‌ها نبوده و منجر به نوعی ناکامی شده بود (Rafiei Bahabadi, 2018,94). فراموش نباید کرد که طبقات شهری فرودست، کسانی که به‌تازگی به شهرها مهاجرت کرده‌اند و مردمی که در حاشیه اقتصادی مدرن رو به گسترش قرار

دارند، بهتر از روستاییانی که همچنان در تارهای تغییرناپذیر زندگی سنتی گرفتارند، می‌توانند جذب جنبش‌های انقلابی شوند (Gurr, 2019, 499).

اعتراضات آبان ۱۳۹۸ را نه یک انقلاب، بلکه باید یک «شورش» دانست (Madani, 2020, 45). شورش‌ها که ریشه در پاسخ‌های جمعی مردم به انتظارات محقق‌نشده از تغییرات اجتماعی دارد (Gurr, 2020, 7) که به معنای اختلاف منفی میان انتظارات مشروع و واقعیت است (Azizi et al, 2012, 54) مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در همین زمینه تصریح کردند که «یک عده‌ای از مردم به‌عنوان اعتراض آمدند بیرون» اما صف‌بندی میان معترضان و مغرضان باید مشخص گردد به شکلی که اگر عده‌ای به‌دنبال آن بودند که «هم مراکز دولتی را، هم مراکز مردمی را، تخریب کنند، آتش بزنند، آدم بکشند، ویران کنند، جنگ راه بیندازند» (Ayatollah Khamenei, 2019) مردم، صف خود را از آن‌ها جدا کنند تا بین کسانی که به خیابان‌ها آمدند و افرادی که آشوب کردند، تفاوت قائل شویم (gheib parvar, 2019) بررسی جغرافیایی، منطقه‌ای و محله‌ای نقاطی که اعتراض‌ها در آن‌ها قوت بیشتری داشته است، حاکی از آن است که مناطق حاشیه‌ای، بستری برای ایجاد اعتراض‌ها بوده‌اند. افزایش نرخ حامل‌های سوخت، بیش از هر گروه دیگری می‌تواند به این طبقه، فشار اقتصادی وارد کند. محل کار اغلب حاشیه‌نشینان، مراکز شهری است و آنان برای رفت‌وآمد روزانه به این مراکز شهری، از خودرو شخصی یا کرایه‌ای استفاده می‌کنند. برخلاف مناطق مرکزی شهرهای بزرگ کشور چون تهران، مشهد یا اصفهان، بسیاری از مناطق حاشیه‌ای دسترسی چندانی به وسایل حمل‌ونقل عمومی چون مترو ندارند و در نتیجه، برای آنکه بتوانند به محل کار خود برسند، از خودروی شخصی استفاده می‌کنند؛ ضمن آنکه بسیاری از حاشیه‌نشینان، برای افزایش درآمد خود، متکی به کارهایی همچون مسافرکشی هستند؛ در نتیجه افزایش نرخ سوخت، می‌تواند این بخش از جامعه را متضرر کند (Islamic Republic News Agency, 2019). در همین زمینه می‌توان گفت که از عوامل ناپایداری توسعه شهری به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، سکونت‌گاه‌های غیررسمی است که به‌علت ناتوانی سیاست‌های شهری برای حل‌وفصل مشکلات مسکن اقشار آسیب‌پذیر جامعه و کنترل مهاجرت‌ها شکل گرفته است. این سکونت‌گاه‌ها، اغلب با تجمعی از اقشار کم‌درآمد و غالباً با مشاغل غیررسمی و شیوه‌ای از شهرنشینی ناپایدار همراهند و به‌دلیل برخورداری از شرایط انزوا، زمینه‌ساز بسیاری از آسیب‌های اجتماعی به‌شمار می‌روند (Heidari et al, 2020, p59). امروزه تغییر نگرش در زمینه اداره امور شهری، از رویکرد متمرکز و غیرمشارکتی به رویکرد غیرمتمرکز و مشارکتی گرایش یافته است (Zayyari et al, 2020, p2). فراموش نباید کرد که فردی که نسبت به جامعه یا نظام سیاسی به‌طور مشخص، احساس خصومت کند، ممکن است از همه‌نوع مشارکت کناره‌گیری کند (Rajabi, 2013, 98).

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها:

حادثه آبان ۱۳۹۸ یکی از تلخ‌ترین حوادث به‌شمار می‌رود که به‌دنبال افزایش قیمت بنزین صورت گرفت. حادثه‌ای که با اعتراض‌های ساده، در فضایی نسبتاً آرام شروع و طی چند روز به شورش انجامید و به بحران امنیتی بدل گشت. در آغاز برخی از تحلیلگران این بحران را، صرفاً واکنش مردم نسبت افزایش قیمت بنزین می‌پنداشتند، این در حالی بود که اصل مسئله، فراتر از این‌ها بود و افزایش قیمت بنزین صرفاً جرقه اعتراضی را روشن کرد که پیش‌تر تراکم یافته بود. به‌منظور جلوگیری از وقوع مجدد چنین مسئله‌ای، این پژوهش به‌دنبال یافتن پاسخ این سؤال بود که چه عواملی منجر به بروز این بحران امنیتی در شهرهای ایران شده است؟ در پاسخ فرضیه‌ای که مطرح شد این بود که باتوجه به کاربست نظریه محرومیت نسبی، کاهش توانایی‌های مردم منجر به بروز اعتراض و در نهایت شورش می‌گردد. به‌منظور بررسی هرچه دقیق‌تر این موضوع، پس از بررسی مبانی نظری، الگوی مفهومی برای این پژوهش طراحی گردید، به شکلی که بر اساس نظریه محرومیت نسبی شکاف میان انتظارات و توانایی‌های مردم، منجر به ایجاد حس محرومیت و نارضایتی می‌گردد که اگر همراه با تکانه اقتصادی یا سیاسی باشد، حتماً به‌شکل اعتراض و شورش بروز می‌کند و به‌دنبال آن به بحران امنیتی تبدیل می‌شود.

پس از بررسی روزنگار وقایع و داده‌های اقتصادی و سیاسی مرتبط از سال ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸ نتایج نشان داد: مردم طی این مدت، زندگی خود را با شرایط تحریم‌های بین‌المللی، کاهش رشد اقتصادی، افزایش نرخ خوراکی‌ها، افزایش نرخ دلار و سکه و کاهش درآمد سرانه، سپری کردند. همین موضوع، گام‌به‌گام، توانایی‌هایشان را کاهش داد و با آغاز افزایش قیمت بنزین این حس ایجاد شد که فاصله میان انتظارات و توانایی‌ها بسیار زیاد شده و احساس (محرومیت نسبی صعودی) ایجاد شده در مردم منجر به اعتراض‌هایی شد. این اعتراض‌ها در نهایت به شورش و بحران امنیتی تبدیل گشت. پس از این واقعه، برخی از نظرسنجی‌ها نشان داد که بیش از ۷۵ درصد از مردم به معترضان (در حد تجمع و شعار) حق می‌دهند. مردم علی‌رغم مخالفت با ناامنی و جهت‌گرفتن با دشمن، معتقدند که باید صدای معترضان را شنید و با آنان گفت‌وگو کرد.

- به‌منظور عدم وقوع چنین وقایعی، پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:
- آموزش صحیح شهروندی و مسئولیت‌پذیری شهروندان در اداره امور شهری؛
- مشارکت عمومی و پایدار شهروندان در امور شهری؛

- آموزش صحیح فرهنگ اعتراض به شهروندان در چارچوب قوانین کشور در راستای جلوگیری از شورش و اغتشاش؛
  - ایجاد بسترها و زمینه‌های صحیح اعتراض؛
  - اختصاص یک محل مناسب در شهرها برای تشکیل اجتماعات اعتراضی؛
  - تشویق و گسترش بسترهای گفت‌وگوهای عقلانی در شبکه‌های مجازی؛
  - بازنگری در ساختارهای اقتصادی به‌منظور تعدیل و ثبات در قیمت‌ها.
- پیروی از اصول اخلاق پژوهش:** در مطالعه حاضر فرم‌های رضایت‌نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی‌ها تکمیل شد.
- حامی مالی:** هزینه‌های مطالعه حاضر توسط نویسندگان مقاله تأمین شد.
- تعارض منافع:** بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر هرگونه تعارض منافع بوده است.

References:

1. Abdi, Abbas (2019). The power gap has led to an inability to make decisions. Iran newspaper. No. 7216
2. Akhavan, Bahar and Bina, Ahmad (2020). Dual approach to the Iranian and French protests. Tehran: Institute for the Protection of Women's Rights
3. Ardestani, Ali and Tajik, Ehsan (2014). Social riots and the issue of relative deprivation (Case study: June 6 uprising in Varamin). Quarterly Journal of Politics (Tarbiat Modares University). First year. Number three. Fall 2014
4. Ariapoor, Mohsen (2005). Urban Unrest and Crisis: Perspectives and Opinions. Quarterly Journal of Strategic Defense Studies. Issue 22. Summer 2005.
5. Ayatollah Khamenei (2019) Office for the Preservation of Publications and Works of Grand Ayatollah Khamenei (December 2019). Statements in the meeting of the people of Qom. 2020-01-08 farsi.khamenei.ir
6. Azizi, Majid et al. (2012). Possibility of dissatisfaction due to relative deprivation in the subsidy targeting plan. Strategic Management Quarterly. The first year of the second issue. Summer of 2012.
7. Barat Alipour, Mehdi and Amani, Mohammad Reza (2018). Identity Interactions in New Social Movements (Case Study: Protest Movements in Iran and England). Quarterly Journal of the Macro and Strategic Policies, 5(Vol 5. No 20), 1-20.
8. Bayat, Asef (2018). The Fire That Fueled the Iran Protests. January 27, 2018. theatlantic.com
9. Darabi, Ali (2019). 20 points about the events of November 98. December 30, 2019. alef.ir
10. Darzi Kalaei, Mohammad Reza (2011). Revolutionary movements in Bahrain and the theory of relative deprivation by Ted Robert Gurr. Middle East Studies Quarterly. Eighteenth year, third issue, autumn 2011.
11. Deputy of Economic Research (2020). A picture of the economic situation of the country; Challenges and solutions. Report of the Deputy of Economic Research of the Research Center of the Islamic Consultative Assembly.
12. Gharsban Roozbehani, Morteza (2018). A review of the events of 2017 and an analysis of the riots of January. Journal of the Preachers. No. 226. April and May 2018.
13. Ghasemi, Behzad and Bakhtiari, Mohammad (2018). Application and evaluation of the theory of relative deprivation in the Islamic Revolution of Iran. Quarterly Journal of Islamic Social Research. No. 118. Spring and winter of 2018.
14. Gheib parvar, gholam hossein (2019). Head Dar Ghaybparvar in Shiraz: The rioters of the November 2019 sedition were terrorists. Tasnim News Agency. tasnimnews.com
15. Goodwin, Jeff and Jasper, James (2015). Social movements (emergence, ups and downs), Translator: Saeed Madani Ghahfarkhi, Tehran: Bazetab Publications
16. Gurr, Ted Robert (2019). Political revolt, causes, consequences and alternatives. Translated by Saeed Sadeghi Jaqeh. Tehran: Research Institute for Strategic Studies.
17. Gurr, Ted Robert (2020). Why do humans rebel? Translated by Ali Morshedizad. Tehran: Research Institute for Strategic Studies. Sixth edition.
18. Haji Naseri, Saeed and Hosseini Maram, Farid (2014). Social movements (vital concepts in sociology) Volume I. (Jeff Godwin and James Jasper), Tehran: Mizan Publishing.

19. Hamzehpour, Ali (2011). Security Strategies of the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran. Tehran: Publishing Organization of the Institute of Islamic Culture and Thought.
20. Heidari mohamad taghi, mohammadi shahram. (2020): Analysis of Social pathos in Informal Settlement Areas (Case Study: Islamabad Neighborhood of Zanjan City). Journal Research and Urban Planning, Vol 11, No 40, PP 59- 76
21. Hoshyar Manesh, Maryam et al. (2015). Economic dissatisfaction and contemporary movements in the Middle East based on the theory of relative deprivation. Two Quarterly Journal of Political Sociology of the Islamic World. Third year, number 2, autumn and winter 2015.
22. Hosseini, Hossein (1996). Urban crises and the theory of relative deprivation. Quarterly Journal of Defense Policy. No. 15 and 16. Summer 1996.
23. Hosseini, Hossein and Muslimi, Siavash (2015). Virtual social networking strategies to control the security crisis. National Security Quarterly. Fourth year, No. 15. Spring 2015
24. Hosseinpour, Jafar and Karamzadeh, Ismail (2019). The research future of controlling subversive collective actions with an emphasis on urban unrest. Security Horizons Quarterly. Thirteenth year, number forty-six. Spring 2019.
25. Islamic Republic News Agency (2019). Symptoms of recent unrest: Fuel prices sparked. ID: 83561481 irna.ir
26. Ismaili, Mohammad Mehdi (2019). A sociological reading of the recent unrest. News ID: 419660 fararu.com
27. ISPA (2019). The most important findings of ISPA in 1998. Published on 2020-03-19 ispa.ir
28. Kazemiam .Gholamreza, Ehsan Barari, Fattah Sharif Zadeh, Vajhollah Ghorbanizadeh. (2021):Developing the appropriate good urban governance model for metropolises of Iran and the integrated analysis of current situation (Case study: Mashhad), Journal Research and Urban Planning, Vol 12, No 44, PP 55- 74
29. Kazemian, Hussein (2018). How socio-political crises occur based on chaos theory. Two scientific journals of security knowledge. Fifth year, ninth year, autumn and winter of 2018.
30. Lahsaeizadeh, Abdul Ali (2012). The role of relative deprivation in increasing urban violence in the study areas of Kermanshah. Quarterly Journal of Urban Sociological Studies. Issue 3. Summer 2012.
31. Lotfi, Sedigheh, Anamradnejad, Rahim Bardi, Sasanipour, Mohammad. (2014). Investigating the feeling of security in public spaces (Case study of Shiraz metropolis). Journal of Urban Research and Planning, 5 (19), 39-56.
32. Madani, Saeed (2020). Dead fire; A look at the November 1998 protests (internal report). Thanks to the Rahman Institute. Project manager Saeed Madani in collaboration with some researchers.
33. Mardom salari newspaper (2020). Azadi spring coin prices. 15 July 2016 Content Code: 132315 & the price of the dollar. 14 July 2016 Content Code: 132262
34. Marofi, sakineh, jafari shams abad mozhgan. (2018): Comparative study of the role of configuration and spatial arrangement of urban neighborhoods in the sense of security Residents (Case study: Jahanshahr and Mehrovila neighborhoods in Karaj), Journal Research and Urban Planning, Vol 9, No 34, PP 119- 132
35. Mesri Nejad, Farhad (2019). The main root of the November events was the ignorance of public opinion / We use all means of demanding. Fars News Agency farsnews.ir
36. Moeidfars, Saeed and Parvin, Sattar (2009). Meta-analysis of studies conducted in the field of social issues in Iran. Journal of Applied Sociology, winter. Issue 36.
37. Mohseni Tabrizi, Ali Reza and Darvish Mullah, Mohammad Hossein (2008). Assessing the feeling of relative deprivation and relative perceptual deprivation of youth (Tehran city study). Quarterly Journal of Sociological Studies, No. 34, Fall 2008.
38. Moin (Persian Culture) (2020). Definite Persian culture. Online. vajebyab.com/moein
39. Olumi, Farid and Jalali, Reza (2020). The effect of the feeling of relative deprivation on the tendency of some residents of the west of the country to ISIL. Quarterly Journal of Strategic Studies. Twenty-third year, No. 87, Spring 2020.

40. ParsiPour, Hassan, Zia Tawana, Mohammad Hassan. (2013). Postmodernism and the city with an emphasis on urban planning patterns and designs. *Journal of Urban Research and Planning*, 4 (No. 13), 57-76.
41. Poursaid, Farzad (2018 a). Street riots in December 1996; Event or process. From the book "Protests and Unrests in December 2017 (Analysis and Estimates)" by Ebrahim Hajiani. Tehran: Research Institute for Strategic Studies.
42. Poursaid, Farzad (2018 b). August Unrest: Continuation or change in the pattern of protests in December 1996. *National Security Watch Magazine*. No. 77. September 2016.
43. Rabiee, Ali (2007). Social crises in Iran today. *Iranian Sociological Quarterly*. Issue 31 fall 2007.
44. Rafiei Bahabadi, Mehdi (2018). Lost hope, the social context of the December protest rallies. From the book "Protests and Unrests in December 2017 (Analysis and Estimates)" by Ebrahim Hajiani. Tehran: Research Institute for Strategic Studies.
45. Rahmani Fazli, Abdolreza (2019). Iran newspaper.no:7215
46. Rajabi, Hadi. (2013). the Impact of the Islamic Council of Tehran on the Attitudes of Tehran Citizens towards Political Participation. *Journal of Urban Research and Planning*, 4 (No. 13), 97-112.
47. Sam Daliri, Kazem (2003). Measuring relative deprivation in Ted Robertger's theory. *Quarterly Journal of Strategic Studies*. The sixth year. Number four. Winter 2003
48. Sasanian, Saeed (2018). Al-Arabiya psychological operations on the Arabs of Khuzestan focusing on the feeling of relative deprivation of welfare. *Security Horizons Quarterly*. Issue 38, spring 2018.
49. Saveh Droudy, Mostafa and Panahi, Mohammad (2019). The role of social movements in the emergence of security crises in the next decade J.A. Iran. *Quarterly Journal of Research Security*. 18th year, number 67. Fall 2019.
50. Seifzadeh, Hossein and Golpayegani, Hassan (2009). Relative deprivation and turnover in the June 2, 1997 elections. *Quarterly Journal of Politics*. Volume 39, Number 3. Fall 2009.
51. Shams, Bijan (2019). The main root of the November events was the ignorance of public opinion / we use all means of demanding. *Fars News Agency 2019-12-03 farsnews.ir*
52. Shoja, Morteza (2011). *Comparative approaches to security studies*. Tehran: Andisheh Asr.
53. Statistics Center of Iran (2019). *National Statistics & Report: Housing price and rent information in urban areas of the country in winter 2019*
54. Statistics Center of Iran (2020). *amar.org.ir*
55. Torabi, Yousef and Goodarzi, Ayatollah (2001). An autopsy approach to relative deprivation in the emergence of rebellion and social unrest. *Quarterly Journal of Law Enforcement Knowledge*. Issue 11. Winter 2001.
56. Yousefi Ramandi, Rasool (2020). Designing a Strategic Model for Security Crisis Management Based on the Supreme Leader's Intellectual System (Modzaleh Al-Aali) *Quarterly Journal of Crisis and Emergency Management*. Twelfth year, new period, number 1, spring 2020.
57. Zarei, Saadullah (2019). Investigating the sedition of the recent riots and the wisdom of the arrival of the leadership. *Journal of the Guardian of Islam*. November and December 2019. Nos. 453 and 454
58. Zayyari Keramatollah, Yadollahnia Hajar, Yadollahnia Hossein. (2020): Urban Management Performance Analysis with Emphasis on Good Urban Governance Indicators from the Citizen's Perspective (Case Study: Sari City). *Journal Research and Urban Planning*, Vol 11, No 40, PP 1- 16